Museumsforeningen for Læsø

Læsø Museum

1986

INDHOLD

Michael Teisen:
Læsø Museum 1986 3

Kay Johannsen:
Museumsforeningen for Læsø 1986 6

Ernst Jensen:
Brændevinspræsten 7

Jan Kjærgård:
Ringmærkning af fugle på Læsø 14

Marie Sørensen:
Barndomsminder fra Grangården og Brunhavegård 19

Arne Stoklund:
Læsøfartøjer ved Århundredeskiftet 24

Kirsten Larsen, Michael Teisen:
Fiskeriet Sønderude 30

Kay Johannsen:
Læsø litteratur 1986 34

Læsø Museum 35

Museumsforeningen for Læsø 36

Udgivelse:
Museumsforeningen for
Læsø og Læsø Museum.
ISBN 87-88683-06-0
ISSN 0902-3690

Akvarel malet af P.C. Skovgård: Østerbye på Læsøe d. 17de Mai 1849. Udsigt fra Consul Axelsens gård udtil Rheden, hvor Læsøboernes jagter ligge. Vognene kjøre ud i lavvandet for at hente strandingsgods fra bådene.

Michael Teisen

Læsø Museum 1986

samlingerne

1986 blev et år for Læsø Museum, hvor mange praktiske opgaver blev udført. Museets daglige arbejde og samarbejdet ved museumsforeningens arrangementer gør, at det ikke er nødvendigt med egentlige indsamlingskampagner. Museumsforeningens mølleaften med det affotograferingsarbejde, der lå forud, bevirkede, at museet nu har en meget stor billedsamling med et bredt udsnit af både stubmøller, hollandske møller og vindmotorer af forskellig art. At nævne alle givere af genstande, fotos og arkivalier vil føre for vidt her, men alle skal takkes for deres velvilje overfor museet, uden hvilken samlingerne ikke kunne udvides og afrundes indenfor de forskellige emner.

erhvervelser

Det lykkedes museet at erhverve 3 kultegninger af "Floras" forlis, tegnet af Valentinus Madsen, der selv deltog i redningsarbejdet, som tegningerne så dramatisk viser. Museets økonomi vil ellers sjældent være til sådanne køb, men i dette tilfælde dækkede Statens Museums Nævn købet fuldt. Erhvervelsen mundede ud i en særudstilling om "Floras" forlis i Bikuben omkring årsskiftet.

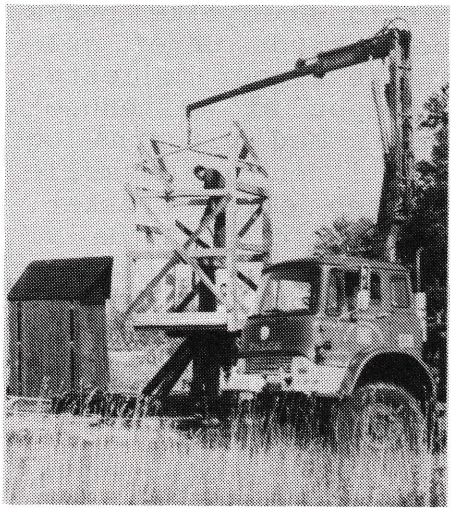

skelettet til møllehuset sættes på plads. I baggrunden ses det gamle møllehus.

De indkomne genstande bliver konserveret på museets værksted, der under tilsyn fra amtskonservatoren er i stand til at udføre enklere konserveringsopgaver samt vedligeholdelse af samlingerne såvel i udstilling som magasin. For at bevare genstandene så godt som muligt, bliver alle flytbare genstande i Museumsgården taget til magasinet om vinteren, hvor klimaet på gården er for råt. For at kunne holde ensartet temperatur og luftfugtighed i magasinet er dette blevet forsynet med et klimaanlæg og en tæt skillevæg med tilskud fra Statens Museums Nævn. Dette gjorde det muligt, at opstille en del lagerreoler, som museet har modtaget af Vesterø Brugs ved dens ombygning.

I Fiskeri- og Søfartsmuseet i Vesterø er nogle skillevægge fjernet, så bedre udstillinglokaler opnåedes og der er lagt trægulv overalt og malet. Dermed fremtræder det lille stråtækte hus som en velegnet og gedigen udstillingsbygning.

møllestubben med krydsfod og skråstivere.

Den største restaureringsopgave har været stubmøllen. Siden det ene vingepar blæste af, stod det klart, at en gennemgribende restaurering skulle til. Møllen blev derfor skilt ad, og det viste sig, at stubben var så rådden forneden, at den kunne graves væk med hånden. Samtidig kunne man så flytte møllen til en bedre placering NV for Gården. 2 af krydsfodens egebjælker viste sig at være strandingstømmer - bundstokke fra et skib. Krydsfodens skråstivere til selve stubben står ikke vinkelret på denne, men skræver lidt. Det vanskeliggjorde udførelsen af de skrå tappe med forsats. Konstruktionen svarer til et dragerværk, blot vendt 180°. Møllehuset består af et træskelet beklædt med brædder, hvor samlingerne er lukket med lister. Bag i huset er en 2-delt dør og en bjælke til at dreje møllehuset med. Møllehuset hviler på en kraftig egebjælke tværs midt i huset og på et dobbelt-kryds under gulvet. På den midterste egebjælke ligger møllestenen. 2 kraftige bjælker i toppen af møllehuset bærer den kraftige mølleaksel med vingerne og tandhjulet på. Næsten alt træ i den gamle mølle var angrebet af svære ormeangreb eller trøsket. Så næsten alt træværk er blevet fornyet, da vi håber at kunne køre med møllen. Da vil belastningerne blive store at ingen chancer bør tages. Tilbage står at lave nye vinger, få drevet til at fungere, bilde møllestenene og ikke at forglemme: montere bremsen. Så vil der atter kunne males korn på Læsøs eneste stubmølle.

Dolmer tegninger

En mere upåagtet, men lige så vigtig opgave - rentegning af skibsbygger Dolmers - desværre vandskadede tegninger - er påbegyndt. Hermed skabes der grundlag for at følge den produktion, der gjorde hans håndværk eftertragtet.

formidling

Udstillingen på Museumsgården bliver løbende gennemgået, og der sker en vis udskiftning af genstandene, så de ikke nedbrydes. Ravsamlingen og sølvsamlingen blev nyopstillet, og tømmerstuen viser nu de håndværk, der normalt blev udført sådanne steder - med forklarende tekster.

I Fiskeri- og Søfartsmuseet er hele udstillingen atter blevet genopstillet, emnemæssigt opdelt.

Museets personale har holdt mange omvisninger for både lejrskoler og andre grupper, både på Museumsgården og i Vesterø. Lige sådan er der holdt foredrag både på Læsø og ovre, og Museumsforeningen har sammen med Folkedanserne holdt opvisning ved Museumsgården. Dette sammen med museets kiosks salg af kopier af nogle af museets genstande, er med til at vise museet udad til. Men man må også erindre, at museet også skal have mulighed for at undersøge genstande, arkivalier, fotos og andet for senere at have noget andet og nyt at formidle.

Museets stubmølle stod før på Juulsminde. Tegnet af Achton Friis 1924.

Kay Johannsen

Museumsforeningen for Læsø 1986

Det ser ud til at Museumsforeningen for Læsø er kommet for at blive. Medlemstallet er stadig stigende. Vi har idag 285 medlemmer - heraf ca. 55 udenøs. Biblioteker og institutioner er blevet opmærksomme på vores årsskrift og abonnerer på det.

arrangementer

Der har i 1986 været afholdt 6 arrangementer:

13. feb.: "MØLLER PÅ LÆSØ" med Svend Sørensen, Svend Jacobsen, Inger Jensen, Marie Sørensen, og Arne Birch Nielsen som foredragsholdere.

13 mar.: Generalforsamling med lysbilleder fra det gamle Læsø.

29. jun.: Sammen med Læsø Folkedansere arrangeredes der opvisning ved Hjemstavnsgården.

7. sep.: Ekskursion med rundvisning på Hjemstavnsgården, kaffe og kager i storstuen og efterfølgende travetur til saltsyderierne i Bangsbo.

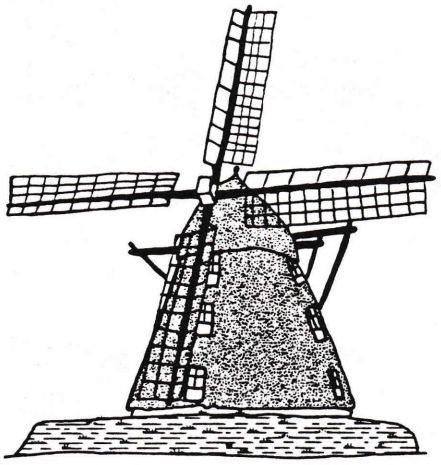

Friis Stråtækte mølle

13. nov.: Møde i lokalhistorisk arkiv med folk omkring missionshusene med henblik på at samle materialer til en aften vedrørende missionen på Læsø

4. dec.: Amatørfilmaften med ældre Læsø-film optaget af Joh. Væver. Lingo Remmer viste lysbilleder fra kongebesøget 1962.

Museumsforeningen har gennem sin bestyrelse en væsentlig medindflydelse på arbejdet i Læsø Museum. Der foregår løbende et indsamlingsarbejde af genstande og arkivalier til museet, dels ved henvendelser til bestyrelsen, dels i forbindelse med de arrangementer foreningen afholder. På denne måde kom Læsø Museum i besiddelse af et godt billedmateriale omkring møllerne på Læsø. Foreningens publikations- og støttefond har ladet "Læsøs historie til ca. 1750" genoptrykke, så den nu igen kan købes hos øens handlende.

Ernst Jensen

Brændevinspræsten på Læsø.

Pastor Theodor Christoffer Clausen, født 10.12. 1872, blev ansat som præst i Vesterø på Læsø i 1917. Han var en lidt egen type præst, som mest hjalp de fattige i sognet, hvor han kunne. Men allerede i 1919 blev der klaget over ham til kirkeministeriet. Den 6. - 8. marts 1919 var der bispevisitats på øen, og der blev holdt møde med præsterne. Der var 18 mand, som havde klaget over pastor Clausen. Klagen lød på flere punkter:

klagemål

1. Clausens forkyndelse og optræden ved mindegudstjenesten for de under verdenskrigen omkomne søfolk.

2. Clausens ivren mod lægfolks bibellæsning.

3. Clausens tale mod en for hyppig altergang.

4. Clausens arbejde for de private skriftemål, som ville have det til følge, at altergangen tog af og kirkegangen forsvandt.

5. Clausens konfirmationsforberedelse.

Eneste kendte foto af brændevinspræsten, pastor Clausen er taget formentlig i Østerby Havn omkring 1937. Det tilhører Østerby Fiskeriforening.

Klagemålene blev uddybet af de klagende, og til slut blev der udtalt fra de klagende mænd, at menighedslivet på Læsø var truet, hvis Clausen fortsat blev som præst på Læsø.

Ved samtalen med Clausen fandt biskoppen ikke, at der var noget uluthersk ved ham. De øvrige klagemål passede i store træk; men der udtaltes samtidigt, at disse forhold ikke ville blive afgørende ved bedømmelsen af sagen. Pastor Clausens særlige psykiske anlæg bevirkede, at han omformede kendsgerninger og forhold efter eget ønske, og han havde en sygelig overvurdering af sin egen betydning, og en tro på, at han skulle tage sig af alt og alle på øen. Han krævede sognepræsten til regnskab, fordi denne ikke ville

holde altergang på første helligdag efter de store højtider, og kontrollerede sogneråd, embedslæge, birkedommer og lærer osv. Dette skyldtes en sørgelig ringeagt for den befolkning han skulle tjene med evangeliet. Følgen var, at de af ham afholdte gudstjenester blev ringe besøgt. Biskoppen anbefalede en advarsel, og endnu en advarsel blev givet senere.

Clausen afsættes

I 1921 var det galt igen, og nu fandt Kirkeministeriet, at Clausen ikke kunne fortsætte som præst på øen og burde afskediges. Men han skulle bedes om selv at sige op af egen fri vilje, for man ville så give ham en mindre understøttelse til supplement af den pension, som måtte tilkomme ham. I 1921 blev Clausen således afsat som præst på grund af "katolske tendenser".

"Himmerige"

I 1921 boede han på Bogøgård hos sagfører Cloumand. 1922 på Holmelund i Byrum, hvor der da var skole. Senere træffer vi Clausen i Himmerig, Bangsbo, hvor han ved det lille landbrug startede sit brændevinsbrænderi. Brændevinen gav han væk som medicin til folk, solgte noget, og smagte også selv på en del af den.

Han havde en karl, som også skulle være kok. En dag lettede en besøgende hos Clausen på grydelåget, og han troede, der var et pindsvin i gryden men det var bare karlen, som havde klippet hønen med uldsaksen. Det var jo nemmere.

hjemmebrænding

Øvrigheden var begyndt, at fatte interesse for Clausens brænderi. Den 4.april 1932 blev kredslæge Henriksen sendt på opdagelse hos Clausen. Kredslægen skrev i sin rapport: "Da jeg besøgte Clausen på Læsø var han i gang med at tærske sammen med en daglejer. Han gav mig med det samme et ejendommeligt indtryk. Han søgte på ingen måde, at tage tøj på efter sit arbejde, men kom ud fra tærskeloen i sorte klæder af theologisk snit, ganske vist ældgamle og flossede, lappede og hullede, med stift - men langtfra hvidt - kravebryst, sort slips og stiv rundpuldet hat. Alt godt dækket af støv og avner.

Brændevinspræstens kobberkedel, som findes på Bangsbomuseet.

I huset blev kun et enkelt rum brugt til beboelse - meget sparsomt og tarveligt møbleret. De lave gardinløse vinduer blev aldrig åbnet, og i dette uopvarmede rum var en klam syrlig lugt, som næsten tog vejret fra mig. En gammel sofa stod foran vinduerne, foran den et bord og et par stole, voksdug på bordet og en snavset serviet og en gammel feltseng med et snavset rødt tæppe. På forsiden af sengen var der slået et gammelt alterbordstæppe på. I baggrunden sås et par chartoller, hvor bøgerne og kirkefædrene, og på væggene hang gamle gulnede fotografier. Det hele bar præg af fattigdom og forfald.

Nu havde Clausen fået skiftet frakke og slog sig ned i sofaen og begyndte at snakke. Jeg fik indtryk af en kultiveret og velbegavet mand; men en ensidig personlighed, som var kommet helt ud af kontakt med den tid han lever i, så han føler et ligefrem fjendtligt forhold overfor tidens tanker og den befolkning han lever i blandt, som følte mærkeligt i forhold til hans hjælpsomhed og godhed. Hans opfattelse var, at folk skulle passe deres arbejde, gå flittigt i kirke, skrifte og overlade alt andet til deres præst, forsage alle adspredelser og lignende."

En mand i Frederikshavn har fortalt, at han som dreng var med sin far på Læsø for at sælge noget. De kom ud til "Himmerig" , men kunne ikke finde Clausen. I det første værelse var en seng, der var bygget tag over med et lagen. Gennem lagenet gik et rør, som kom fra loftet. Han kunne tydeligt huske, at det sagde dryp - dryp under lagenet. I det næste værelse var der også en seng med et lagen over. I det tredje værelse lå Clausen med træskostøvler på i sengen.

Ørelæge Hald i Frederikshavn fortalte engang, at han som ung læge afløste på Læsø og et par gange i midten af 1930-erne havde truffet Clausen, som da kørte rundt på øen med et studeforspand og en gammel vogn.

Clausen straffes

Clausen blev endelig straffet for sit brænderi

d. 30.3.1933 i Frederikshavn og fik 60 dages hæfte og hans grejer blev inddraget. Men da Clausen kom ud igen, fik han en smedemester på Læsø til at lave et nyt brænderi og gik i gang igen.

Clausen førte en stadig kamp mod øvrigheden og i 1937 gik det atter helt galt. Denne gang beslaglagde politimet følgende effekter:

1. En klar flaske med 0,375 l 46% brændevin.
2. En ølflaske med 40% brændevin.
3. En gryde med en vædske som var opsat til gæring, samt 2 apparater, som tilsammen udgjorde et destillationsapparat.

Man fandt ud af, at Clausen fra juli 1933 til oktober 1937 skønsmæssigt havde lavet ca. 50 l ren alkohol. For den ikke tilvejebragte spiritus forlangte Toldvæsenet nu en afgift på: 429,69 kr i told.

Clausen sagde under den følgende retssag, at han kun havde lavet ca. 20 l sprit - 50 l var sat alt for højt. Han mente, at den dyre brændevin, man købte i butikker ikke var god, da den var tilsat dårlige stoffer, som ødelagde smagen. Han havde i øvrigt heller ikke råd til at købe den, og hans hjemmelavede var bedre.

for helbredets skyld

Clausen forklarede, at et moderat forbrug af brændevin, dvs. en à to snapse 2 - 3 gange dagligt havde en heldig indvirkning på legemets forskellige funktioner, men under særlige omstændigheder var det nødvendigt, for at individet overhovedet kunne opretholde livet og befinde sig godt. Clausen henviste nu til hårdt arbejde udendørs, såsom fiskere på havet, til landarbejdere, grøftegravere, skærveslager i frost og vinterkulde. Det kunne anses for udelukket, at sådanne mennesker kunne gennemføre det strenge arbejde og bevare deres helbred uden alkohol. Også i sygdomstilfælde såsom forkølelse mavekatar, iskias blev spiritus brugt som medi-

cin langt tilbage i tiden, indtil det nuværende styre havde besværliggjort tilvirkningen og omsætningen i en sådan grad, at brændevin nu ikke mere var allemands drik.

Clausen sagde, at han selv døjede med læggekramper, som han lindrede med brændevin, samt at han blev syg, hvis han ikke fik snaps til sin mad. Clausen var godt klar over, at han havde overtrådt loven, og ville tage sin straf uden at gå i sultestrejke eller andet humbug.

loven

Han mente dog, at lovene var lavet helt forkert og i strid med moralen. Det styre, som lavede sådanne love var rent tyranni. Han havde på vælgermøder hørt, at politikerne manglede viden om kultur og dannelse. Når han ikke kunne have respekt for dem, kunne man heller ikke forlange, at han skulle overholde lovene de lavede.

Alfred Schmidt kommenterede brændevinspræstens virke således i Blæksprutten.

Man fandt nu, at Clausen havde handlet ud fra idealistiske grunde. Betalingen han havde modtaget var kun for at få udgifterne dækket. Han var en fattig mand, som dårligt kunne leve af sin pension Hans strafpåvirkelighed syntes på forhånd tvivlsom, men man antog, at han ville holde op med sine lovovertrædelser, hvis han kunne risikere nye straffe.

Dommen kom til at lyde på, at Clausen havde fremstillet 20 l ren alkohol til 168,03 kr. i told. Desuden skulle han betale 100 kr. i bøde og hans apparater skulle konfiskeres.

Clausen flytter

Pastor Clausen tog efter den sidste bøde ophold i Nørregade 6, Vejgård, ved Ålborg. Han fordrev tiden med at gå rundt og tale med folk, give gode råd og hjælpe, hvor han kunne. Han døjede dog med krampe og mavebesvær, så han gik igang med at brygge igen til eget forbrug. Han sagde stadigvæk, at hans hjemmebrændte snaps var den bedste og at han ikke havde råd til at købe. Tolder Carl Backer, som har været tolder på Læsø, fortalte, at mens han var tolder i Ålborg, boede han i samme opgang som Clausen og talte tit med ham. På daværende tidspunkt skrev Clausen på sine erindringer fra Læsø. Senere flyttede pastor Clausen til København, hvor han i 1948 i en alder af 76 døde. Erindringerne han skrev er vel borte med ham, men hans tegning til destillationsapparat og brændevinsopskrift er bevaret.

Pastor Clausens opskrift til 4 à 5 liter brændevin.

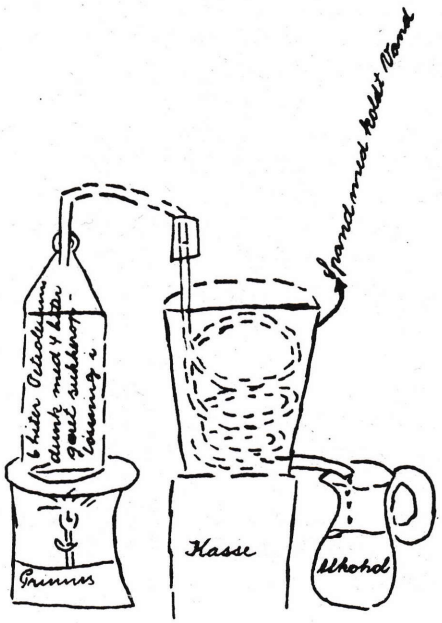

Primussen må straks skrues ned, når sukkeropløsningen koger, ellers koger den over og gør alkoholen uklar, ja kan komme i brand. Der medgår ca. 2 meter kobberrør, som kan fås f.ex. i Maskinhallen, Frederikshavn

To pund sukker (helst farin) og 1 spiseskefuld salt i 15 liter lunkent vand ca. 42° Celcius, altså lidt varmere end hånden. Hertil sættes for 50 øre hvedebrødsgær, altsammen i en træbalje dækket med et par sække og stående på en sæk lagt dobbelt og med sække på siderne, at det kan holde sig varmt så længe som muligt. Dette må stå i 4 til 7 dage på et lunt sted, til det ikke syder mere. Derpå fyldes 4 liter deraf på petroleumsdunken og sættes til kogning på primussen og i dunken sættes en prop med et hul igennem passende til at stikke en stump bøjet kobberrør igennem, som figuren viser det. Dette kobberrør støder til et andet kobberrør, der fører ned gennem spanden med det kolde vand i og føres udaf spanden nede ved bunden. Det derved fremkomne hul tilloddes eller tilstoppes ved bevikling af røret med sejlgarn på begge sider af spandens side. Over det sted, hvor rørene samles, sættes en stump tyk gummislange, men rørene må støde til hinanden ellers vil alkoholen let komme til at smage af gummi.
Sukkeropløsningen må altså være i forholdet 1 pund farinsukker til 1½ liter vand og for 5 øre gær til hvert pund sukker. Man standser destillationen, når de i kanden udflydende dråber ikke mere smager af alkohol. Af 4 liter gæret sukkeropløsning plejer der at blive 1 liter 40% brændevin.

Pastor Clausens brændevin har næppe været så god for helbredet som han påstod under retssagen. Den er lavet på ren sukkeropløsning med brug af brødgær og destilleret uden temperaturregulering og har derfor været særdeles fuselholdig. Opskriften er fra 1924.

Jan Kjærgård

Ringmærkning af fugle på Læsø

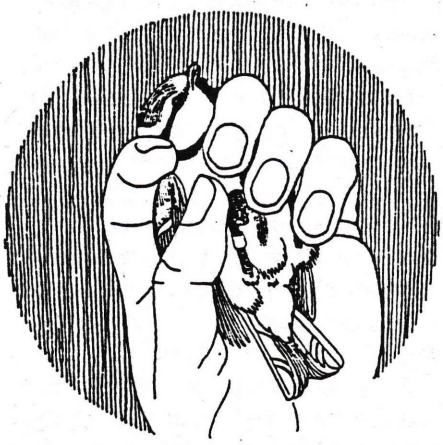

således holdes en fugl uden at beskadige den

Ringmærkningen i Danmark begyndte allerede i 1891, da H. Christian C. Mortensen ringmærkede sine første fugle. Mortensen fortsatte til sin død i 1921, hvor Holger Pedersen i Frederikssund efterfulgte ham. I 1914 begyndte Peter Skovgaard at anvende egne ringe og fortsatte frem til 1967 da den nye jagtlov forbød privat ringmærkning. Ved samme lejlighed ophørte en privat station i Odense, der havde været aktiv i ca. 5 år. Tilbage i dag er Vildtbiologisk Station, der startede i 1950 og Zoologisk Museum, der startede i 1928. I dag ringmærker ca. 150 personer i Danmark for Zoologisk Museum.

Frem til i dag er ca. 2.5 milioner fugle blevet ringmærket i Danmark, og vi har i alt ca.150.000 genfund. Hertil kommer dog andre ca. 100.000 aflæsninger af genfundne knopsvaner. Det årlige antal ringmærkede fugle nærmer sig nu 100.000. Således blev der i 1985 i alt mærket 94.584 fugle med Zoologisk Museums ringe.

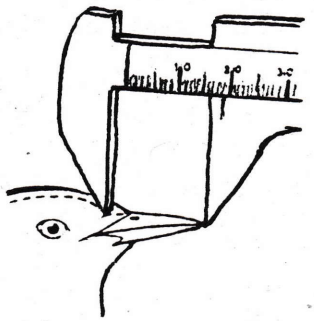

fuglene måles for nøjere identifikation.

næblængde

Der har aldrig været nogen egentlig tradition blandt danske ringmærkere for at anvende fælder, hvorfor de fugle, der blev ringmærket tidligere reelt alle var unger. Siden japanske spejlnet kom til i 1956 er antallet af fangne fugle steget meget kraftigt, samtidig med at der er blevet mærket forholdsvis færre unger.

Allerede Mortensen var helt klar over de mange muligheder, der åbnede sig for ornitologien ved introduktion af ringmærkningen af fugle. Det er muligt, at følge fuglene under deres vej forår og efterår. Man kan få at vide, om de vender tilbage til den rede, hvor de var sidste år eller til den egn, hvor de selv blev ruget ud. Man får oplysninger ikke alene om trækveje, men også om vinterkvartererne. Hvorvidt der er forskel i trækkets forløb mellem gamle og unge, mellem

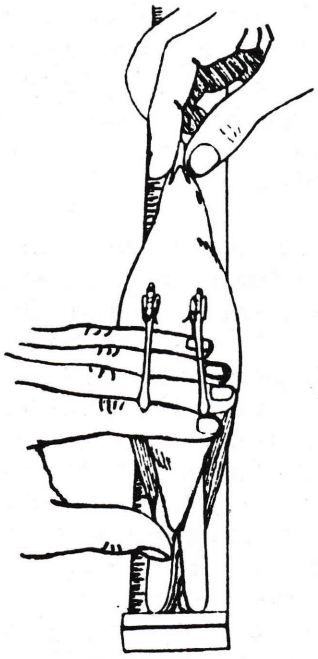

totallængde

hanner og hunner, mellem danske og udenlandske bestande og så videre.

Alt dette er kun nogle områder, hvor anvendelse af ringmærkning kan bringe og har bragt nyt. Oplysning om fuglenes alder, såvel totalt som hvornår de begynder at yngle, er også indkommet, takket være ringmærkningen. I dag, ca. 100 år senere, har vi fået svar på mange spørgsmål. For nogle arter gælder det dog, at der er mærket for få til , at der er kommet tilstrækkelig med genmeldinger, og for andre arter kunne man ønske mange flere detaljer.

Imidlertid ved vi i dag meget om de vesteuropæiske og mange andre områders fugles trækforhold. I den tid der er gået, har ringmærkningen vist sig at være en god og frugtbar forskningsmetode, der har ført til mange vigtige opdagelser. Her skal blot kort nævnes, at storkenes vinterkvarter nu kendes særdeles godt Vi har fået oplysninger om brushønsenes formidable træk på tværs af hele Sibirien, om stenpikkerens træk fra Vest Grønland til Vestafrika og meget andet. Der er dog endnu meget at gøre. Ofte drejer det sig om at få de finere detaljer med i billedet, hvor vi allerede kender de store linjer. Stadig stigende krav må derfor stilles til alle ringmærkeres kunnen og viden, blandt andet hvad angår køns- og aldersbestemmelser.

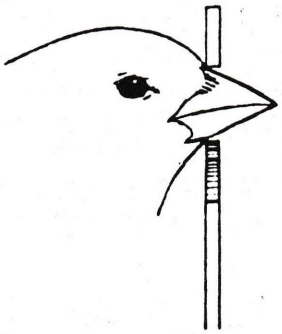

næbtykkelse

Ved hjælp af ringmærkning har man fundet frem til gennemsnitslevetiden for mange arter, alders sammensætningen i kolonier, aldersrekorder, hvor der skal nævnes en 16 årig landsvale og en havterne der er 27 år gammel og stadig yngler.

I de senere år er ringmærkning også kommet til at spille en vigtig rolle på et område, hvor man ikke før havde forestillet sig, nemlig populationsundersøgelserne. Hvis der mærkes tilstrækkelig med fugle, kan man påvise årlige og regionale ændringer i dødelighed med videre og materialet kan således anvendes til at påvise, hvilken ind-

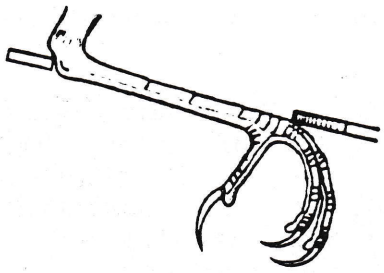

længde af fodrodsbenet

flydelse strenge vintre har på fuglene. Opmærksomheden bør også henledes på den kendsgerning, at mange standfugles ungfugle flakker betydeligt omkring. Blandt andet på disse områder kan ringmærkningsarbejdet være med til at fremskaffe grundlæggende biologiske oplysninger.

Der er som sagt nu gået knap 100 år siden Mortensen begyndte ringmærkningen. Teknikken er således ikke alene gennemprøvet gennem en lang årrække, men også under de mest forskelligartede klimatiske forhold, hvorfor det med stor sikkerhed kan fastslåes, at den er fuldstændig uskadelig. De mange år fugle kan leve med en ring om benet, de mange eksempler på, at fugle er fløjet meget langt på kort tid og sidst men ikke mindst de mange erfaringer fra de mange genfangster af mærkede fugle, viser helt klart, at den frygt,en fugl måske oplever ved at blive fanget, er af forbigående karakter, og at det at have en ring der er ordentligt påsat, ikke er noget handicap. Det er dog vigtigt med en streng disciplin for ringmærkere, således at beskadigelse af fuglene undgåes og forstyrrelsen i deres normale liv nedbringes til det absolutte minimum.

ringmærkning på Læsø

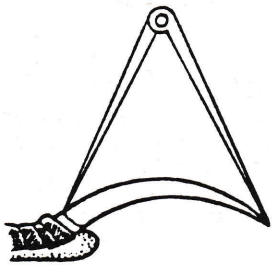

klolængde
f.eks. kan Skovpiber og Engpiber kun skelnes fra hverandre ved klolængden på bagkloen

På Læsø er ringmærkningen startet i 1984 og er hovedsagelig foregået i Danzigmann. Der mærkes i forårsmånederne fra omkring 10. april til 10. juni, og i efterårsmånederne fra omkring 10. august til 10. oktober, og som det også fremgår af tabellen er det først og fremmest småfugle, der ringmærkes. Det har dog vist sig, at det især er forårsmånerderne, der er givtige i Danzigmann, og det har derfor været forsøgt et efterår at ringmærke i Sydvesten, men uden større held. Det er planen at prøve at ringmærke i Holtemmen området i efteråret 1987.

Ved ringmærkningen skal fuglene dels artsbestemmes, dels alders- og kønsbestemmes samt eventuelt måles og vejes. Disse data samt nummeret på ringen, der bliver sat om fuglens ben, noteres og indsendes senere til Zoologisk Museum, der

indberetter det hele på EDB. Zoologisk Museum, styrer herefter eventuelle genmeldinger og giver besked om disse både til indsenderen og til ring mærkeren.

genfangster

Ved ringmærkning fanges der naturligvis også fugle, der er ringmærket andre steder. I Danzigmanns området er der fanget fugle mærket i Norge Sverige og Tyskland. Af interessante genfangster af fugle ringmærket i Danzigmann skal her nævnes nogle eksempler:

Hortulan

En Hortulan, fanget den 20. august 1984 i Danzigmann, blev genfundet den 16. september 1984 i den sydlige del af Frankrig, 70 kilometer nord for Pyrenæerne. Det var den første dansk ringmærkede Hortulan, der blev genmeldt.

Løvsanger

En Løvsanger, mærket den 17. maj 1985 i Danzigmann, blev genmeldt allerede dagen efter fra Halland i Sverige, hvor den var blevet fanget af en anden ringmærker. Det viser noget om, hvor stor en strækning selv så forholdsvis lille fugl som Løvsangeren kan tilbagelægge i løbet af en enkelt nat.

Sangdrossel

En Sangdrossel, ringmærket den 28. september 1984, blev genmeldt den 15. maj 1986 fra det nordlige Finland. Fuglen havde imellemtiden været en tur i vinterkvarteret, der for Sangdrosler ligger i det sydvestlige Spanien.
Og endelig en Rødhals, ringmærket den 24. april 1986, blev genmeldt den 24. oktober 1986 fra Algeriet, hvilket er Rødhalsens sydligste vinterkvarter.

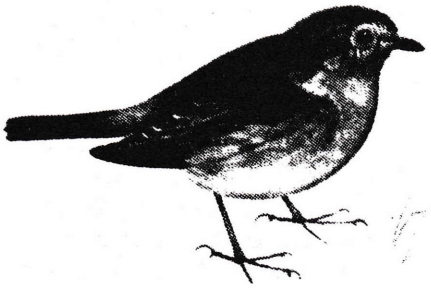

rødhals

fuglekonge

løvsanger

Tabellen viser den samlede ringmærkning på Læsø i årene 1984 - 86

	1984	1985	1986	ialt
Spurvehøg	1	1	0	2
Dobbeltbekkasin	0	1	0	1
Gøg	0	1	0	1
Vendehals	2	2	1	5
Sanglærke	2	3	2	7
Husskade	1	0	1	2
Musvit	29	21	2	52
Blåmejse	0	47	0	47
Sortmejse	3	83	9	95
Halemejse	16	0	0	16
Træløber	4	0	2	6
Gærdesmutte	10	9	9	28
Rødhals	131	140	451	722
Nattergal	1	0	1	2
Sydlig nattergal	0	1	0	1
Blåhals	1	5	0	6
Husrødstjert	0	1	0	1
Rødstjert	57	73	36	166
Bynkefugl	1	2	0	3
Stenpikker	1	1	3	5
Ringdrossel	2	1	0	3
Solsort	3	6	18	27
Sjagger	0	1	1	2
Vindrossel	4	2	6	12
Sangdrossel	17	18	42	77
Græshoppesanger	1	0	0	1
Rørsanger	3	5	4	12
Kærsanger	1	5	4	10
Sivsanger	0	0	1	1
Gulbug	5	15	6	26
Munk	28	32	36	96
Havesanger	27	85	16	128
Tornsanger	16	25	18	59
Gærdesanger	33	30	30	93
Løvsanger	449	641	247	1.337
Gransanger	4	3	11	18
Skovsanger	1	2	0	3
Fuglekonge	103	62	88	253
Grå fluesnapper	13	12	3	28
Broget fluesnapper	39	53	22	114
Lille fluesnapper	2	1	1	4
Jernspurv	24	33	29	86
Engpiber	7	3	0	10
Skovpiber	15	9	2	26
Hvid Vipstjert	0	0	2	2
Rødrygget Tornskade	4	4	1	9
Skovspurv	2	0	0	2
Grønirisk	0	0	17	17
Grønsisken	0	1	1	2
Tornirisk	1	1	0	2
Gråsisken	7	6	6	19
Karmindompap	0	4	0	4
Bogfinke	33	59	42	134
Kvækerfinke	4	11	9	24
Gulspurv	2	8	4	14
Hortulan	1	0	0	1
Rørspurv	31	44	10	85
Total	**1.142**	**1.573**	**1.194**	**3.909**

Marie Sørensen

Barndomsminder fra Grangården og Brunhavegård

Grangården

Faktisk levede jeg min barndom 2 steder. Jeg er født på Grangården, Tørkeriet og opvokset i Brunhavegård. Vores Far, Morten Peter Sørensen, kom som de fleste Læsødrenge ud at sejle efter konfirmationen. Han sejlede mest fra Hamburg og sparede penge op til at uddanne sig som kok. Den logivært, som Far boede hos, opbevarede bankbøger og værdigenstande for søfolkene, når de var på havet. Sådan gjorde man almindeligvis. Logiværten brugte imidlertid selv pengene, så Far opgav at begynde forfra på bar bund og blev ked af at sejle, gik i land og fik trods alt købt Grangården af Severin Berthelsen i 1908, og giftede sig med Mor, Karoline Christensen i 1909. Så holdt vi tre børn efterhånden vort indtog: 1 dreng og 2 piger.

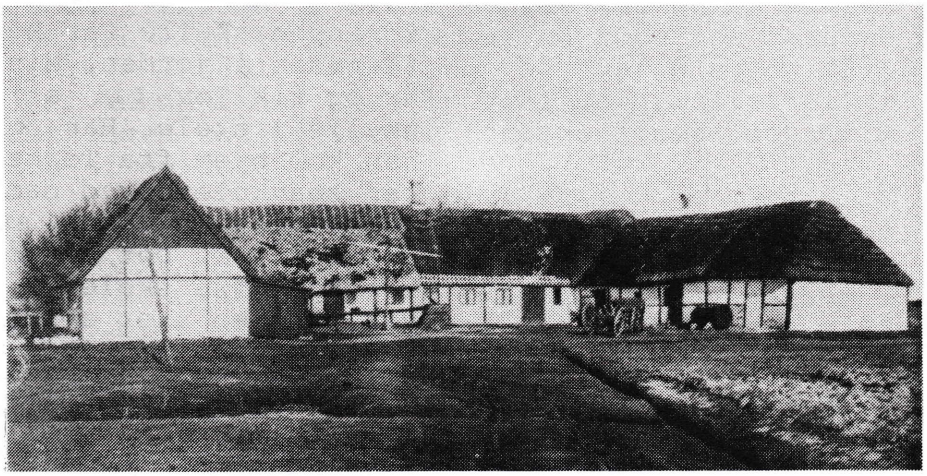

Grangården

sygdom

1914 fik jeg selv en slem lungebetændelse med høj feber. Morfar, Christian Jespersen, hentede dr. Oppermann. Jeg var meget generet allerede som 3-årig og ville ikke som lægen. Så han gav mig en femøre af ægte kobber. Det hjalp og jeg gemte den længe. Da den spanske syge hærgede i Europa, gik der i vinteren 1917 en streng influenza over Læsø. Vi var også syge, Far mest. En skønne dag

gik han til Byrum og solgte Grangården til Ulrik Schrøder - og stod dermed uden tag over hovedet med kone og 3 små unger - en modig mand.

Brunhavegård

Skæbnen ville imidlertid, at Anton Strøm og hustru på Brunhavegård var kørt trætte og ville nyde deres otium. De ville gerne se deres gode venner, Christine og Chr. Jespersens datter efterfølge sig på Gården. De plejede at hjælpe hinanden i høst og travle tider.Mine forældre købte så Brunhavegård for 16.000 kr. Det var mange penge dengang. Men der var 25 tdr land rundt om gården og fuld besætning. Det lille husmandssted på 14 tdr. land, der i dag kaldes Brunhaven, tæt ved Sdr. Kirke, hørte også til gården. Mine forældre blev imidlertid hurtigt kede af at slæbe først gødning og udsæd, siden avlen tilbage igen ca. 1 km kun med hestekraft. Derfor solgte de husmandsstedet i efteråret 1917.

Vi flyttede fra Grangården 17.april 1917, men forinden skulle Far hen og hjælpe Strøm med at få sæden i jorden. Min bror Morten var dengang 8 år og fik lov til at gå med de dage han ikke skulle i skole. Han kunne rigtig fortælle, når han kom hjem fra Tørkeriet. Han havde set storken spankulere ved dammen og spist dejlige skovfogedæbler fra den store have. Æbletræet blev Mortens træ. Det måtte vi ikke røre, førend han kom hjem fra skole og selv kunne dele ud. Der var også en stor sortbroget tyr, som vi fik stor respekt for. Vi piger begyndte skolen fra Brunhavegård. Da vi blev større og begyndte at gøre nytte, skulle der også mere til føde og klæder. Derfor påtog Mor og Far sig pasningen af Lillerimmen.

Lillerimmen

Der var 14 tdr. land, ingen dyr. Bruget ejedes af dommerfuldmægtig S.C. Larsen. Jorden skulle arbejdes forår og efterår. Høsten blev mejet med slåmaskine påsat aflægger. Vi var 4 til at binde neg på agre, der var 120 favne lange. Når kornet var blevet tørt efter at have stået i lange hob, blev det kørt hjem og sat i store stakke udenfor

Møllen på taget af Brunhavegård. Marie Sørensens mor, Karoline står nedenfor.

laden Der var 4 store stakke. Den største rummede 17 traver med 120 neg pr. trave Negene blev kastet ind af en lem, når der skulle tærskes med et stort tærskeværk, der ikke sorterede avnerne fra - møllen på taget var trækkraft.

Den var på Brunhavegård, da vi overtog gården. Møllen var ret besværlig at klargøre. Der var 2 træsejl i hver vinge. I stormvejr blev alle træsejl pillet ned, i normalt vejr kun de underste. Sejlene blev hængt op på 2 knager foroven på vingen og bundet forneden For at gøre dette, måtte man stå på den lille stige ovenfor kassen på taget Der stod man også, når der skulle smøres, når møllen knirkede. Men der var 3 stiger at bruge for at komme op helt nede fra laden En op til kværnloftet, en længere op til platformen, hvor træsejlene opbevaredes, når møllen var rigget helt af og en tredje op på kassen.

Derefter skulle de store dynger kastes på rensemaskinen - en flot en Far havde købt hos maskinfabrikken Brüel i Hjørring Der var 8 solde til, så vi kunne rense både spergel og græsfrø. Efter kastningen skulle kornet finrenses med udskiftning af soldene.

For dette arbejde fik mine forældre 260 kr. om året, græs og hø fra en ager, rivelsen fra marken efter høst, avner og småkorn fra rensningen. Halmen blev sat i stort hæs på gårdspladsen. Så kunne øens landmænd købe af halmen hos dommerfuldmægtigen, når de var i fodertrang om foråret. Der plejede at være 4 læs korn - kassevognen topfuld. Far kørte det til Kirkensgård i byrum, hvor dommerfuldmægtigen boede,og bar det op på loftet.

Familie og fest

På Brunhavegård var vi omgivet af familie til alle sider. De to kære bedsteforældre på Rimmens gård - Mors barndomshjem. På Nylandsgård boede morbror Theodor og tante Elna med 9 børn, så vi var mange til fester. Navnlig i julen skulle vi på omgang besøge hinanden, enkelte fødselsdage

Morten Peter Sørensen mejer korn med slåmaskinen. Negene blev bundet med håndkraft bagefter.

og senere ungdomsgilder. Bedstemors fødselsdag står for mig som en dejlig dag. Så var der fest på Rimmensgård. Mor bad altid om godt vejr den dag, så vi kunne komme op til Bedstemor. I den blide september var det for det meste også godt vejr. Vi blev bedt til eftermiddag med chokolade og kaffe med Bedstemors fine julekage, og derefter kunne vi børn gå ud at lege på den store bakke - Nissebakken. Siden gik vi med Bedstemor i den søndre have, der også var urtehave, og vi fik lov til at plyndre, hvad der var tilbage af ærtebedet. I haven var også sommerpærer og blå blommer - et eldorado for en flok børn.

Vi lærte at arbejde i mit hjem. En bedre arv end en hel million, og vi havde et par elskelige forældre, som vi var stærkt knyttet til. Vi var aldrig alene hjemme som små, altid en af forældrene hos os. Siden, da vi blev større, og Mor og Far skulle afsted til noget, vi ikke kunne være med til som f eks. begravelser, satte vi, når vi var alene hjemme en ære i at lave så meget arbejde, som vi kunne gøre inden de kom hjem: vaske op, hente køerne hjem til dammen, pumpe trugene i stalden fulde af vand, tage æggene ind mm. Når de sådan skulle afsted, satte Far begge agestolene på vognen, selv om de selv kun fyldte en for der var altid folk, der gerne ville køre med

i stedet for at spadsere. Vi børn stod ellers på vagt, når de kom kørende hjem Der var fart på, når vi løb helt op til Mortens Bro, for at vi kunne få agende hjem..

efterskrift

Maries bror, Morten, drog som 17-årig til San Francisco til en onkel, der havde fortalt om de mange muligheder derovre under et besøg hjemme. Morten kom selv regelmæssigt hjem på besøg på Læsø. Søsteren blev uddannet som organist i København, men arbejdede også en periode i Varedirektoratet. I 1958 blev hun organist ved kirkerne i Vesterø og flyttede tilbage til barndomshjemmet og hjalp med driften. Efter faderens død 1941 og moderens 1943 drev Marie Sørensen nemlig selv landbruget på Brunhavegård videre, først alene,siden hjulpet af søsteren. Marie Sørensen afhændede endeligt Brunhavegård 1978.

Marie Sørensens søster pløjer på Brunhavegård.

Arne Stoklund

Læsøfartøjer ved århundredeskiftet

tømmerskuder

I 1600-årene havde Læsø en stor flåde af skibe, de såkaldte tømmerskuder, som drev handel og fragtfart på Norge og Sverige. Skudefarten ophørte næsten helt i 1700-årenes første halvdel. Det skyldtes dels de mange krige i 1600- og 1700 tallet, først og fremmest Store Nordiske Krig, hvor det gik hårdt ud over læsøboernes skuder, dels tilsandingen af Læsøs naturhavne. I 1770 hedder det: "her på Læsø er ej andre fartøjer end nogle fiskerbåde og joller, de allerstørste på en læst (ca. 2 tons) eller lidt over." Der var dog stadig enkelte læsøboere, der ejede større fartøjer, men på grund af de dårlige havneforhold på Læsø, måtte man have disse fartøjer liggende i fremmede havne.

Vesterø Havn

Efter at Vesterø Havn i 1872 blev anlagt, finder vi imidlertid atter handelsfartøjer med Læsø som hjemsted. Det var skibe som dæksbåde, slupper, jagter, galeaser og skonnerter, og som det vil fremgå af følgende, fandt de deres beskæftigelse også udenfor den nære fart Læsø - fastlandet. Fremstillingen gør ikke krav på at være fuldstændig og have medtaget alle fartøjer.

"De Elleve Sødskende"

Som et af de første større læsøfartøjer, finder vi i 1873 jagten "De elleve Sødskende" på 19,7 BRT. Den var bygget på Læsø i 1869 "på klink af eg" af Chr. Pedersen. Ejer og fører var i 1893 skipper Peter Berthel Petersen, som havde skipperborgerskab dateret København 1874. I 1898 ejedes jagten af skipper Ole Chr. Pedersen, Vesterø. "De elleve Sødskende" førtes foruden af ejerne selv af J.J.Hansen, Læsø, med sætteskipper-bevis, dateret København 1892, og J.G. Christensen, Vesterø, med sætteskipper-bevis, dateret Læsø 1884.

"Ane Kirstine"

Ligeledes var dæksbåden "Ane Kirstine" på 11,8 BRT. registreret i 1873. Den var bygget på Læsø

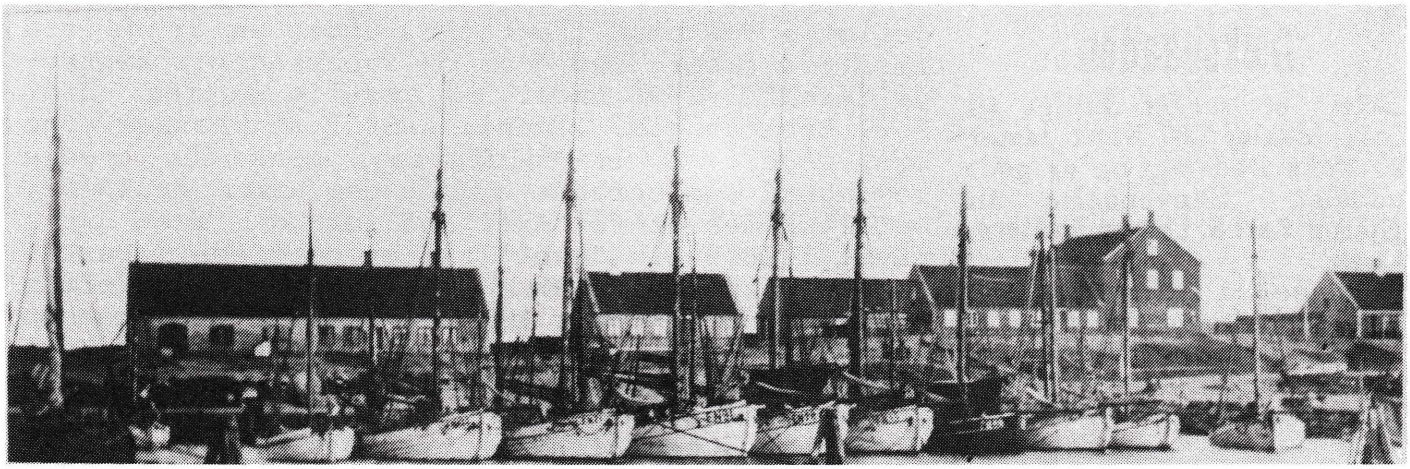

Vesterø Havn blev bygget 1872. Det gamle pakhus og Carlsens Hotel ses i baggrunden

i 1860 af Carl Dahm, ombygget i Frederikshavn 1872 af H.V. Buhl. "Ane Kirstine" ejedes som nybygget af et partrederi bestående af skibsfører Niels Peter Friis, konsul E. Winding og sømand A.T. Hansen. I 1894 blev Niels Peter Friis, som nu anførtes som købmand, eneejer. Senere ejedes den af gårdejer Poul Winter Poulsen (1910), samt endelig i 1919 af et større partrederi på elleve personer med hustømrer Charles Nicolaj Bodholt som bestyrende reder. Da anvendtes "Ane Kirstine" sandsynligvis mest til fiskeri og fisketransport.

"Napoleon Bonaparte"

En ret stor dæksbåd,"Napoleon Bonaparte" på 15,9 BRT, bygget i Sundbyøster på Amager 1857 for Peter Hansen Malm i Dragør, indkøbtes 1886 til Læsø af skipper Dithleff Juul Johnsen, Bangsbohave og gårdmand N.S.Jacobsen, hver med ½ part. Dithleff Juul Johnsen, som havde skippernæringsbevis, dateret Læsø Birk 1878, blev i 1891 eneejer af fartøjet, men solgte det i 1892 til cementfabrikken Dania ved Mariager.

"Axel"

Dæksbåden "Axel" på 10,5 BRT, bygget i Sverige, indkøbtes 1891 til Læsø fra Gilleleje af fisker Lars Peter Melkjorsen og fisker Ferdinand Nielsen i fællesskab. "Axel" beskæftigedes hovedsa-

Dæksbaaden

„Axel" er meget billigt til Salg. Maaler 7,67 Netto, laster 20 Tons Dødvægt og er godt udhalet. Henvendelse til Ejeren, Karl B. Larsen, Vesterø, Læsø.

annonce i Dansk Søfarts Tidende 14. feb. 1907.

geligt i den nære fragtfart Under en rejse fra Læsø til Ålborg med gods og 3 passagerer kæntrede "Axel" i 1896 under en vestlig kuling udfor Hov. Besætningen, 2 mand, samt 2 af passagererne blev reddet af et toldfartøj, mens den tredje passager, som befandt sig under dæk, druknede. Det lykkedes at få "Axel" på ret køl igen og i havn. I 1899 gik "Axel" til et partrederi bestående af Lars Peter Melkjorsen, der nu anførtes som købmand, skipper Berthel Severin Christensen og købmand Karl Bjørn Larsen. 1903 blev Karl Bjørn Larsen eneejer af fartøjet. Han forsøgte at sælge det i 1907, hvilket ikke lykkedes, skønt han averterede det til salg "meget billigt "Axel" ophuggedes i 1919. "Axel" førtes foruden af ejerne på skift gennem årene af følgende Læsø skippere: Anders Martin Larsen, Jens Thomsen Jensen, Ammund Johan Levorsen.

"Haabet"

Jagtgaleasen "Haabet" på 33 BRT, bygget i Frederikshavn 1846 af A.E.Larsen, var hjemmehørende på Læsø fra 1878 til 1903. Skibet var oprindelig bygget som fiskekvase, men blev i 1867 ombygget til fragtfart og ejedes indtil 1878 af konsul og købmand Peter J. Kall, Frederikshavn, og konsul og skibsreder E.Winding, Læsø. Herefter var ejerne købmand Carl B. Sørensen og Niels Andersen, Læsø. 1882 blev Carl B. Sørensen eneejer af skibet, som han i 1888 videresolgte til skipper Lars Peter Jensen, Vesterø, 3/4 part og sømand Peter Chr. Christensen, Vesterø, 1/4 part. Efter nogle handler med kvarte parter imellem ejerne solgte Lars Peter Jensen i 1893 sin ½ part til sømand Alfred Svendsen, der således ejede "Haabet" sammen med Peter Chr. Christensen, som nu kaldte sig skibsfører (sætteskipper næringsbevis dateret Læsø 1888). I 1903 solgtes "Haabet" til Ålborg. Følgende læsøskippere var gennem årene førere af "Haabet": Lars Starbæk Christensen, Christian Pedersen, Dithleff Juul Johnsen, Christian Jespersen Christensen af Byrum og Peter Chr. Christensen.

"Fremad"

Sluppen "Fremad" på 19 BRT, bygget i Risør 1852, ejedes i 1896 af et partrederi bestående af skipper Lars Peter Melkjorsen, sømand Berthel Severin Christensen og sømand Karl Bjørn Larsen. I 1903 havde Berthel Severin Christensen opkøbt alle parter og var eneejer af "Fremad", som han selv førte. Fartområdet var hovedsagelig Kattegat. I 1901 ses "Fremad" at have været i Roskilde med en last cement fra Ålborg, og i 1902 var den i Halmstad efter trælast. Under opholdet i Halmstad skete i øvrigt det ulykkelige, at jungmand Jens Christian Jensen fra Læsø faldt overbord fra skibets jolle og druknede. På rejse fra Falkenberg til Skagen med 2000 kbfd. træ forliste "Fremad" i 1905 ved indsejlingen til Skagen havn. Besætningen, skipper Berthel Severin Christensen og en dreng bjærgedes i land af en fiskerbåd. "Fremad" var assureret for 1400 kr. Vraget solgtes senere for 250 kr.

"Fredshaabet"

"Fredshaabet", galease, senere skonnert, indkøbtes 1899 fra Marstal til Læsø af sømand Svend Peder Pedersen (husmand Søren CHristian Mortensen, Læsø, anmeldt som befuldmægtiget). "Fredshaabet" var bygget i 1811 i Thorseng, ombygget i Århus 1856 og i Marstal 1874. Svend Peder Pedersen fik i 1904 "Fredshåbet" forlænget og omtaklet til skonnert ved Brdr. Johansen Vennikes skibsbyggeri i Stege. Før ombygningen var skibet målt til 46 BRT, som skonnert måltes det til 64 BRT. "Fredshaabet" gik bl.a. i fart på Østersøen. I 1901, under en rejse fra Stettin til København med jern, var den nær ved at forlise ved Rügen. Med den svære last af jern arbejdede den sig læk i søen og måtte sættes på grund. En bjærgningsdamper bragte imidlertid skibet flot og ind til Greifswald, hvor det istandsattes. I 1912 solgte Søren Peder Pedersen det nu 100 år gamle "Fredshaabet" til Ommel.

"Gurine"

En stor jagt, "Gurine" på 43 BRT, bygget af fyr i Norge, indkøbtes 1901 til Læsø fra Bandholm af skipper Anders Knudsen Andersen og sømand Edvard Laurits Bøjesen. "Gurine" sås flere gange i fart

på Østersøen. Således i november 1901, da den fragtede en last havre fra Greifswald i Pommeren til Åhus i Skåne. 1902 forliste "Gurine" i Østersøen. På rejse fra Stettin til København med 70 tons jern mødte den sydvestlig kuling, hvorunder den arbejdede sig læk i den hårde sø og sank sydøst for Stevns. Besætningen, skipper Anders Knudsen Andersen og en dreng blev reddet og landsattes i Store-Heddinge. Dele af vraget drev senere i land på kysten mellem Skanør og Falsterbo. "Gurine" var assureret for 4000 kr. i "Nørrejyllands gensidige Forsikringsselskab" i Ålborg.

"Brødrene"

Galeasen "Brødrene" på 23 BRT, bygget på klink af eg og fyr i Kongsviken 1880, ejedes i 1903 af gårdejer Alfred Guldbrandt Svendsen og skibsfører Peter Christian Christensen (navneændring til Nørgaard ved kgl. bevilling af 5.6.1905). Sandsynligvis var "Brødrene" erhvervet ved bytte handel med jagtgalesen "Haabet" som de to redere tidligere ejede, og hvis afhændelse fandt sted samtidig med at "Brødrene" erhvervedes. Det var skibsfører P.C. Hansen i Ålborg, man handlede med i begge tilfælde, og såvel købs- som salgsskøde er udstedt med enslydende dato. Alfred G. Svendsen og P.Chr. Nørgaard, som han nu hed, ejede "Brødrene" i knap 4 år. I 1907 solgte de til købmand Karl Bjørn Larsen, som ændrede galeasens navn til "Erna" og lod en 12 HK Houmøllermotor installere i 1913. Skibet blev i øvrigt på Læsø i mange år. I 1924 solgte Karl Bjørn Larsen ½ part til skipper Antonius Victor Nielsen, og først i 1934, efter Karl Bjørn Larsens død 1931 blev "Erna" solgt til Ålborg.

"Haabet"

Jagten "Haabet" på 20 BRT, bygget på Thurø 1825, indkøbtes i januar 1905 til Læsø af skibsfører Jens Peter Nielsen i Vetserø (fører i følge kgl. bevilling af 14.6.1905, familienavnet Frandsen). "Haabet" fik ikke nogen lang levetid. I 1906, da den var på rejse fra Ålborg med 35 tons kul bestemt til Hostrup teglværk, forliste den under en vestlig storm ved Kaas Sand i Limfjorden. Be-

sætningen, 2 mand, bjærgedes af en båd fra land. "Haabet", hvis værdi ansattes til 1600 kr., var ikke assureret.

løs fart

De her beskrevne fartøjer var alle beskæftiget i løs fragt. Det vil sige, at de sejlede med den fragt, der var at få. Muligvis gik dæksbåden "Ane Kirstine" dog en tid fast på Sæby eller Frederikshavn i lighed med dæksbådene "Ane Margrethe" og "Qvik", der ikke er med i beskrivelsen.

sejlkraft

Fremdrivningsmidlet var for alle fartøjerne sejl alene. Ikke før et stykke op i 1900-årene blev det almindeligt med hjælpemotor i de mindre fragtfartøjer.

partrederier

Som det fremgår under de enkelte fartøjer, bestod ejerforholdet ofte af små partrederier på to eller tre personer, hvoraf den ene i reglen var fartøjets fører. Nogle havde flere skibe i fart på samme tid. Således Lars Peter Melkjorsen Berthel Severin Cristensen og Karl Bjørn Larsen, der i slutningen af 1890-erne ejede dæksbåden "Axel" og sluppen "Fremad". Da partrederiet opløstes i 1903, købtes Lars Peter Melkjorsen helt ud, mens Berthel Severin Christensen overtog "Fremad" som eneejer, og Karl Bjørn Larsen blev eneejer af "Axel". Karl Bjørn Larsen havde i øvrigt allerede købt part i dæksbåden "Carolina", som han ejede sammen med skibsbygger Otto Dolmer men i 1905 blev eneejer af. Andre partredere gennem en årrække var Peter Christian Christensen (navneforandring til Nørgaard 1905) og Alfred Svendsen, der efter salget af deres første skib "Haabet" i 1903 fortsatte kompagniskabet ved anskaffelsen af det mindre men nyere "Brødrene".

Årsagen til partrederiernes opståen skal sikkert søges i dels et ønske om at fordele den økonomiske risiko, der var ved at eje skib, dels i at der fra gammel tid var tradition for at man ejede fartøjer i fællesskab. På Læsø var det også almindeligt i skudehandlens tid i 16-1700-tallet at fordele investering og den økonomiske risiko, der var ved at være reder på parter.

Kirsten Larsen
Michael Teisen

Fiskeriet Sønderude

barndom

Karl Larsen blev født 1901 på Ryttergården, Byrum, som hans forældre havde købt på auktion. Den var i dårlig stand og forfaldt efterhånden. De var 7 søskende , 5 drenge - 2 piger. Karl kom ud at tjene som 7-årig hos sin onkel. Han skulle bl.a. se efter Bedstemoderen, der var sengeliggende hos onklen, fyre i kakkelovnene og andre småting. Da han blev 12 år fik han en pibe af onklen og lov til at ryge så meget han ville af hans tobak.

åledrivkvaser

Karls far fiskede Søndenlands - syd for Læsø - på det lave vand der. Først havde faderen en jolle, som bunden var skåret af og en flad bund ilagt og forsynet med sænkekøl, så den kunne sejle på det grunde vand og trække et åledrivvod.

Dette åledrivvod fiskeri var der kun få Læsøboere, der brugte, og de havde lært det af fremmede fiskere sydfra - så langt som Smålandshavet. Disse "Søndenlandske" fiskere havde atter lært åledrivvods fiskeriet af tyske fiskere fra Pommern, hvoraf nogle endda flyttede permanent til Danmark efter 1872.

Kun et mindre antal Læsøboere drev dette ålefiskeri på grundene syd for øen, men op til 150 både Søndenlands fra hele Danmark kom til i fiskesæsonen. Ligeledes lå der fiskekvaser, der opkøbte fisken og sejlede den til København, Sverige og andre steder, hvor den blev afsat. Sønderude fiskede Læsøboerne ellers kun efter hornfisk i den korte sæson for dette fiskeri med vod og bundgarn, og så stod der ellers bundgarn langs kanterne til det dybere vand fra Knogen og sydpå.

fiskeriet med faderen

Da Karl blev konfirmeret var faderen træt af at fiske alene. Han solgte den ombyggede jolle og købte en rigtig åledrivkvase med sænkekøl fra

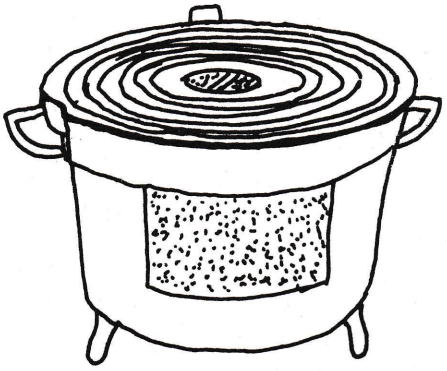

jernkabys til brænde

Randers og tog så Karl med på fiskeri. Båden havde dam, lukaf forude med et par køjer og primus. Så længe petroleumsmanglen varede under 1. verdenskrig måtte de dog bruge en jernkabys, som blev fyret med træ. De startede mandag fra Byrum med godt 1½ times gåtur gennem Bangsbo og vadetur over Fjæren til drivkvasen, der lå ved Olebjergdyb. De bar proviant, ferskvand, brændsel og grej til en uge i en sæk på nakken. De, der havde heste og vogn kørte grejet ud. De fiskede Sønderude, så længe om året man kunne med drivvod efter ål, ålekvabber og om efteråret lidt torsk; ålekroge, der gav en del arbejde med agning og opredning. De satte også en del rejeruser på det ca. 1 m lave vand. Rejerne udgjorde faktisk omtrent halvdelen af indkomsten. Fangsten kom i dammen og blev afsat enten til fiskekvaserne, der lå Sønderude og opkøbte af de mange både i bundgarns-, hornfiske- og drivvodsfiskeriet. Nogle af fiskekvaserne kom langvejs fra. Nogle gange sejlede de til Frederikshavn eller Aså og afsatte den levende fisk, der altid var tale om dengang fra dammen. For at klare sig med sådant et fiskeri var det nødvendigt at have et mindre landbrug som forældrenes med 3 - 4 køer. Det blev så i hele fiskesæsonen passet af kvinderne.

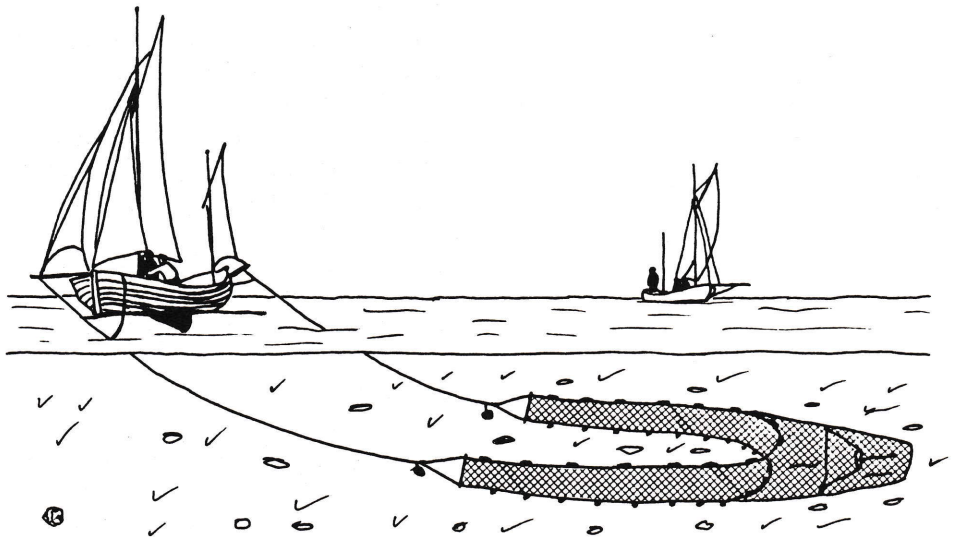

En åledrivkvase driver med ålevod. vodlinerne er sat fra klyverbommen og fra drivbommen agter, mens båden med bakket fok driver langsomt for vinden.

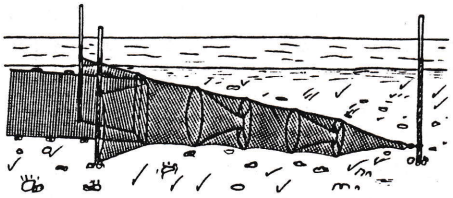

rejeruse

Da Karl som 23-årig havde aftjent sin værnepligt ved Marinen ombord på "Islands Falk" ved Island ophørte han at fiske med faderen. Karl fiskede så med Deth Melchiorsen, der satte rejeruser på lavt vand og hummertejner på dybt vand - ja, helt ned til Anholt, da der kom motor i båden, ligesom der havde været de sidste år i faderens.

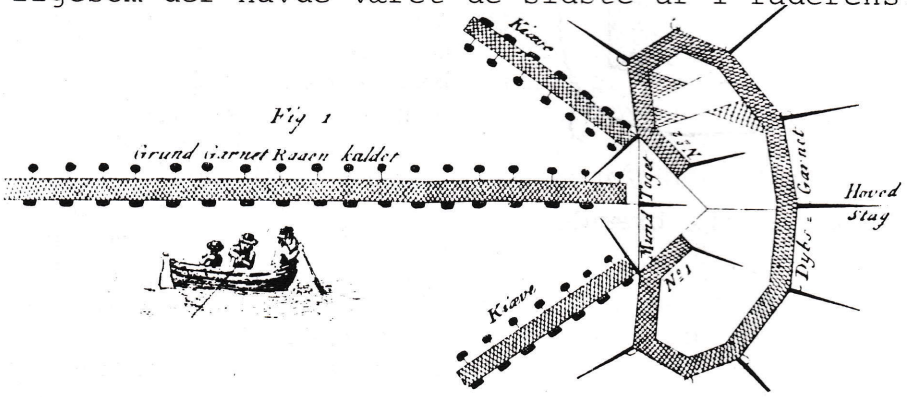

bundgarn

Derefter fiskede Karl fra den nye,gode havn i Østerby med gamle Kroghs bundgarn. Bundgarnsfiskeriet adskiller sig en del fra det mobile, "frie" fiskeri. De "frie" fiskere opsøger fisken i havet med deres redskaber og kan oparbejde en viden om gode fiskepladser, som dog kan bruges af alle. Bundgarnsfiskeren bruger store faststående redskaber og kan ikke opsøge fisken. De faststående redskaber udelukker andre fra at fiske samme sted. Derfor må bundgarnsstade-retten reguleres ved hævd eller betaling. Redskaberne er også ofte tilpasset det enkelte stade og kræver stort arbejde hele året rundt med montering, tjæring, slagning og trækning af pæle, udsætning hjemtagning, tørring, reparation mm. Da indtægten for et helt års arbejde og materialer skal laves i en kortvarig fiskesæson er det ikke rimeligt at dele på part til udenforstående ansatte. Man bliver ikke hyret for en tur, men for sæsonen eller fast. Derfor udbetales der som regel fast uge- eller månedsløn og evt. en mindre bonus af fangsten. Hos Krogh fik Karl som 28-årig 120 kr. om måneden og kosten og en bonus. Så der arbejdede han nogle år i sæsonen.

vinteren

Om vinteren påtog Karl sig forskelligt løst arbejde ved landbruget: tærske, grave tørv, fælde træer, save brænde mm. Karl var nemlig blevet gift og ville også gerne være noget hjemme. Ellers passede kone og børn bedriften hjemme. Et par år helligede han sig dog helt landbruget på Lyngholt, som han havde et par år.

tangpest

Det Søndenlandske fiskeri hørte brat op omkring 1930. Ålegræsset fik en sygdom - tangpest - og døde. Ålegræsset og dets rødder drev rundt overalt Sønderude og lagde sig i hele bjerge ude på Knogen og andre banker. Så meget, at nogen troede, at det aldrig ville forsvinde., Men det var nu væk næste år. Sådant var aldrig set før og fiskeriet var helt ødelagt ved Læsø ligesom andre steder i landet, hvor sygdommen havde hærget. Førhen var der tangpletter halvvejs til Anholt. Før dæmpede ålegræsset også bølgerne så meget, ankerpladserne ved Fjæren var sikre. Det var også slut nu. Ålegræsset er aldrig siden kommet igen i samme omfang og længde - fiskeriet heller ikke. Derfor måtte Karl Larsen siden fiske med Kylsbæk og igen med Deth Melchiorsen med forskellige redskaber: sildegarn, vod, kroge,tejner, trawl.

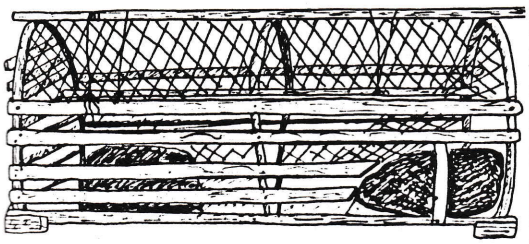

hummertejne

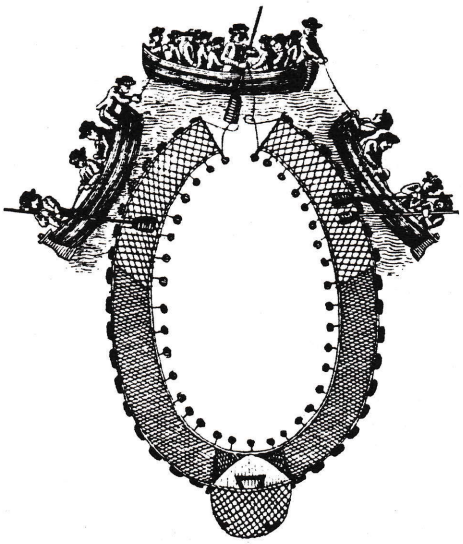

hornfiskevod, mandskabet i rederbåd og jager er klar til at sætte på tælle.

Men efter at have fisket en 30 år i alt, havde nakken fået et knæk, så Karl måtte ophøre med det tunge arbejde og gå iland, hvor han arbejdede på Garnspinderiet. En kortere tid var Karl og hans kone samtidig betyrerpar på alderdomshjemmet, som konen passede med hjælp af en ung pige. Efter at have været på Spinderiet i 8 år fortsatte Karl i mange år med at arbejde for folk med at kalke, male og lignende.
Karl kunne egentlig godt tænke sig at prøve at sejle og fiske lidt Sønderude, men erkender at det nok er for sent i en alder af 86 at begynde på det. Desuden har havet lagt meget til Sønderude, således at Læsø er vokset den vej. Alle grunde og løb har ændret sig, og vil være svære at finde rundt i på ny.

Kay Johannsen

Læsø-litteratur 1986

BRÆNDSTRUP, TOVE: Her er landets eneste vaskeægte børnecirkus. (i:Vendsyssel Tidende 29.6.1986) (ann. Interview med Holger Petersen om Cirkusfabrikken.)

DISSING, ELSEBETH: Silke og atlask til Læsøs kvinder. (i:Ålborg Stifttidende 27.4.1986)

HANSEN, JENS MORTEN: Læsø ramt af frederiet. (i: Politiken 18.9.1986)

JUEL-NIELSEN, SØREN: En faderløs Læsødreng. (i: Søens folk: beretninger fra århundredeskiftet ved Ole Højrup. Nationalmuseet 1985. bd.2, s.13-33.)

JØRGENSEN, LENE: Kvindemagt på Læsø - myte eller realitet? (i: Kvindefællesskaber / redigeret af Anne-Birte Ravn og Marie Rosgård. Særtryk af Hæfter for Historie nr.1, Ålborg Universitetscenter, 1985. s.141-151, litteraturhenvisninger)

LYNGBY JEPSEN, HANS: Læsøs saltsyderi, sandflugt og fiskeri. (i: Nordjylland s. 204 - 213) ill. Gyldendal 1986.

PEDERSEN, HANS: Storken og skrubben (i: Søens folk: beretninger fra århundredeskiftet ved Ole Højrup. Nationalmuseet 1985. bd.2, s.13.)
(ann. Erindringsstof indsamlet i forbindelse med Nationalmuseets etnologiske undersøgelser i 1940erne.)

PEDERSEN,PETER CHR.: Fra Strandby til Læsø.1985. 55 sider. 5. del i serien "Strandby folk" af P.Chr. Pedersen. International Grafik 1982.
(Ann. Artikelserie fra Frederikshavns Avis 1936 - 37.)

PREDBJØRN JENSEN, VAGN: Løv som vinden jager. 8 kassetter (720 min.) i 2 mapper indtalt af Agnete Bjørn. Den grimme ælling 1986. Indlæst efter udgaven: Brage, 1984.
(Ann. Beretning fra øen Læsø i 1600-tallet om, hvordan en særpræget matriarkalsk kultur opstod)

STOKLUND, BJARNE: Hakkemøg, foldtørv og træk. Om brugen af tørvegødning i de jyske hedeegne. (i: Norveg, folkegranskning 29. Universitetsforlaget 1986.)
(Ann. Bl.a. om anvendelsen af Hakkemøg som tørvegødning på Læsø.)

SEKS DANSKE ØER (dias). 60 dias i farve og sort/hvid. Lysbilledserie nr. 13. Danmarks Folkelige Broderier, 1986. Tekst og billedhæfte ved Gudrun Andresen. 45 sider, ill. Litteraturliste s.45.
(Ann. beskrivelse af beklædningsgenstande fra Læsø, Anholt, Sejerø, Fanø, Mandø og Rømø.)

Læsø Museum

Læsø Museum blev oprettet 22. juni 1938. Museet er et statsanerkendt, kulturhistorisk lokalmuseum. Museets formål er at indsamle, bevare og formidle genstande og oplysninger om Læsøs kultur- og naturhistorie.

LÆSØ MUSEUM

Administration og Lokalhistorisk arkiv:
Østerby Gl. Skole, 9960 Østerby, tlf. 08-498045.

åbningstider 1987

HJEMSTAVNSGÅRDEN

Museumsvej, 9940 Byrum, tlf. 08-49 15 29.

30.4 - 31.5	ti. to. sø.	kl. 13 - 16
1.6 - 14.6	daglig	kl. 12 - 16
15.6 - 16.8	daglig	kl. 10 - 16.30
17.8 - 31.8	daglig	kl. 12 - 16
1.9 - 18.10	ti. to. sø.	kl. 13 - 16
19.10 - 25.10	daglig	kl. 13 - 16

FISKERI- og SØFARTSMUSEET

Havnegade 5, 9950 Vesterø, tlf 08-49 94 97.

2.6 - 14.6	ti. to. sø.	kl. 12 - 14
15.6 - 16.8	daglig	kl. 12 - 16
18.8 - 31.8	ti. to. sø.	kl. 12 - 14

styrelsen for
Læsø Museum

Ingolf Boisen, Ulla Jensen, Ernst Jensen, Kay Johannsen, Jørgen Keller, Guri Møller Kristensen Kirsten Larsen, Lisbeth Pedersen, Bent Rulle, Erik Møller Sørensen.

Museumsforeningen for Læsø

Foreningen blev stiftet 11. november 1982. Foreningens formål er at udbrede forståelse og interesse for de natur- og kulturhistoriske værdier på Læsø. Foreningen virker som støttekreds for Læsø Museum, og foreningens bestyrelse er medlemmer af Museets Styrelse. Privat personer, firmaer og institutioner kan optages i foreningen som medlem. Årligt kontingent: 30 kr. Medlemsskabet giver gratis adgang til museet, gratis årsskrift, samt adgang til foreningens øvrige arrangementer.

formand	Museumsforeningen for Læsø c/o formand Kay Johannsen Kromarksvej 7 9940 Byrum Tlf. 08-49 13 37
kasserer, henvendelse vedrørende medlemsskab	Kasserer Lisbeth Pedersen Doktorvejen 18 9940 Byrum Tlf. 08-49 14 04
bestyrelse	Ingolf Boisen Ernst Jensen Kay Johannsen (formand) Guri Møller Kristensen Kirsten Larsen (næstformand) Erik Møller Sørensen (sekretær)

Læsøkortet på forsiden er et udsnit af et søkort fra begyndelsen af 1700-tallet. Det viser foruden de 3 kirker på Læsø en del navne som kendes fra i dag.

ISBN 87-88683-06-0
ISSN 0902-3690

Tryk: Indtryk